

Felvidéki vártúra

(A szerző a tavalyelőtti nyarat a Felvidék csodálatos vidékein töltötte, megismerve annak elragadó természeti szépségeiben és történeti emlékekben bővelkedő részeit. Az alábbi cikk történelmi emlékek és személyes benyomások szülte írás.)

Az esztergomi Mária Valéria-hídmardvány látványa nyhén szomorkássá tette e hon elhagyását, ám ebből a hangulatból a szláv szavak csakhamar kizökkentettek minket: megérkeztünk Párkányba, amely a szlovákok nemzeti öntudatát XIX. században felébresztő pozsonyi, majd lőcsei tanár és költő, Ludovik Stur nevét kapta a Trianon utáni kereszttségben (Sturovo). Innen Selmezbányára (Banska Stiarnica) vonatoztunk a Magyarországon is jól ismert kis piroskával a Léva (Levice) – Garamszentkereszt (Ziar nad Hronom) – Garambenence (Hronska Dubrava) vonalon. A vasút Léva után behatol a Garam szűk völgyébe, pompás látványt nyújtva az utasnak. Útba esik Garamszentbenedek (Hronsky Benadik), melynek apátsági temploma fenségesen emelkedik a folyó és a falu fölé. Már a vonatból is kitűnően látszik, hiszen a vaspálya a dombra épült apátság alatt húzódik. A bencés kolostort I. Géza 1075-ben alapította, hatalmas birtokot, s vele sok falut adományozva a szerzeteseknek. A román stílusú templomot, melyet ekkor kezdtek építeni később gótikus formára átépítették, később a husziták égették föl. A török időkben védelmi funkciók ellátására erődítménnyé építették át. A kéttornyú, ún. „csarnoktemplom” közép-európai viszonylatban a korai gótika egyik legszebb emléke. Az épületegyüttes összképe igen egységes és festői, a nagyméretű védőfalak is kiváló állapotban vannak.

Innen tovább indultunk északnak a Garam völgyében, majd a 275 méter magasán levő Garambenencén történt átszállást követően már a Selmezi-hegységben járunk. Csigalassan kúsztunk fel Selmezbányára, amely 600 méter magasán fekszik a tengerszint felett. Ez egy átlagos magasság, ugyanis a város alsó utcái és felső kapui közti szintkülönbség meghaladja a 300 métert. A vasútállomásról az ódon városrész felé tartva minduntalan elhagyott bányaknát találunk, bizonyítva a település kötődését a bányászathoz. A környező hegyekben már a rómaiak idejében bányászták a vasat, ezüstöt, rezet. A város IV. Bélától kapta bányárosi jogait, a selmezi adománylevél később több hasonló jogadományozás mintájául szolgált. 1918-ig szabad királyi város, ezüstabányáit Európa leggazdagabb lelőhelyei közt tartották számon, bérlői között megtalálhatjuk a gazdag Thurzókat és Fuggereket is. A virágzásnak a spanyol gyarmatok ezüstjének európai piacon való megjelenésével azonban vége szakadt. Gazdagsága miatt állandó veszélyben volt a város: a török többször megpróbálta elfoglalni, de a szilárd városfalak és a vár megvédte. A kuruc időkben Beresényi tábornok be akarta tömetni a bányákat, ám Hell Máté Kornél bányamesternek köszönhetően elmaradt a katasztrófa. 1627-ben Selmezen használtak először puskaport bányarobbantási célokra. 1733-ban már báró Hellenbach és Hell József Károly találmányával, a hidraulikus szivattyúval szivattyúzták ki a bányákból a vizet. A kor kiváló mérnöke, a tatai mocsarak lecsapolója, Mikovinyi Sámuel kiépítette a ma is látható bányatavak rendszerét. A huszonhat tó mesterséges árkokkal volt összekötve, melyeknek összes hossza 120 km. A legnagyobb közülük Európa leghosszabb

alagútja volt a Simplon megalkotásáig. A XIX. században a bányák kimerültek, csak újabban nyitottak meg néhány új ezüst és ónbányát. Így lett a hajdani pompás, gazdag városból – amely Mária Terézia alatt a Felvidék harmadik legnagyobb városa volt 25 000 lakossal – a mai szegényes, 12 000 lakosú vidéki kisváros.

A város mint iskolaváros is jelentős szerepet töltött be a magyar kultúrában. Első bányatisztképző intézetét 1735-ben alapították, ezt Mária Terézia 1763-ban bányászati és kohászati főiskolává, 1770-ben egyetemi rangú Akadémiává tette. Így ez lett Európa első bányászati főiskolája, a magyar földtani és vegyészeti kutatás bölcsője. A híres Akadémia Trianon után Sopronba, majd a Rákosi-érában egyfelől Miskolcra költözött (A Rákosi Mátyás Nehézipari Műszaki Egyetemre a kohó- és bányamérnöki kar), másfelől az erdészeti kar Sopronban maradt (ma is ott van).

Az egykor oly gazdag várost ma szomorkás báj lengi be. A város főterén áll a Szent Katalin templom, amely 1491-ben épült gótikus stílusban. Az útikönyvek szerint nemcsak a külseje, a belseje is remekbe szabott, ám a templom ottlétünkör érthetetlen módon három napig zárva volt. A templom közelében található az Akadémia (ma ipari technikum), zárandoklatot nyújtva a szerzőknek, ám a szlovák portás bácsik a magyar szó hallatán egykedvű vállvonogatások közepette megtagadták bebocsátásunkat az épületbe... Ezután az Óvár felé vettük az irányt, ám azt is csak kívülről szemlélhettük, köszönhetően az immár tizenhat éve tartó felújítási munkálatoknak. Állapota elhanyagolt, bár az erődítmény falai teljesen épek. Eredetileg a XII. században épült román, majd gótikus templom volt, a török közeledtének hírére alakították ki ebből a zólyomi várra kissé hasonlító, bár kisebb, reneszánsz várat.

A városnak a nemrég sikeresen lebontott bélabányai kapun kívül egy kapuja van:

a Hegybányai kapu, amely teljes épségben maradt meg. Ki tudja meddig...

Selmec minden pontjából látható az ún. Leányvár, amely egy négy saroktornyos zömök, vastag falú ágyútorony. Ez az erődítmény számos kísértetmondának szolgáltatót alapot. A XVI. században, a török ellen építették, része volt a várost körülvevő erődítményrendszernek. A városból nagyszerű kirándulásokat tehetünk a Selmeci-hegységbe. Kiváló kirándulóhely a 16 km-re levő Szitnya-hegy, a hegység legmagasabb csúcsa (1 009 m), tetején a Balassák ősi sasfészékének romjával.

Selmecbánya megtekintése után Árva (Orava) felé folytattuk utunkat. A már jól ismert kis piros vonatesodával zötykölődünk a Körmöcbánya (Kremnica) – Ruttká (Vrútky) – Alsókubin (Dolny Kubin) – Árvaváralja (Orarski Podzámok) vonalon. A vonat Ruttká után ér be az Árva (Orava) folyó sziklás völgyébe, melyet az 1500 méteres Árvai Magura hegyei szorítanak közre. Lenyűgöző látványt nyújt az örvénylő, tajtékzó, kiálló sziklafogakkal szabdalta folyó, és a közel függőleges, a folyó fölé tornyosuló sziklafalak. Lélegzetelállító, lenyűgöző látvány, ahogy az árvai vár hirtelen megjelenik az utas szeme előtt! A folyó felett 112 m magasan keskeny ujjként az égbe nyúló, szinte késpengé vékonyságú sziklagerincen tornyosul a felsővár, alatta a hegy változatos formáját követő egyes külsőbb erődítménykövek. A látványról így szólt a századelőn Varjú Elemér, a neves kassai művelődéstörténész: „Tájképi szépségre, festői fekvésre hasonló nem sok van a föld kerekiségén.”

A teljes épségben álló, mintaszerűen restaurált vár végigjárása a turista számára feledhetetlen élmény. A vár úgy tárul a szemlélő elé, mint a megelevenedett középkor, szinte azt várnánk, hogy a megnyíló kapun belovagolnak a büszke Thurzók.

A vár méhsejtszerű apró övezetekből áll, és minden sejt az előrehaladás irányá-

ban mind magasabban épült, mint az alatta lévő.

Árva várát a Balassák építették a XIII. sz. első felében, a Vág-völgyi fontos út ellenőrzésére, így nem véletlen, hogy a középkorban általában királyi birtok volt. Mátyás király Corvin Jánosnak adományozta, utána Szapolyai István kezére jutott. 1534-től évszázadokon át Thurzó-birtok volt. A XVII. századi többszöri ostromokat sikeresen átvészelte, és a tulajdonosok ragaszkodása megővta a várat. A várban korabeli bútorok, fegyverkiállítás, börtön és kínzókamra, és az Árvai Tájézmúzeum található, ez utóbbi átfogó képet nyújt a környező hegyek élővilágából. A várudvar kútja 91 méter mély.

Elhagyva ezt a festői vidéket, az Árva-völgyi vasút a Vág-völgyi vasúti fővonalba torkollik. A Vág völgye Ruttkát követően annyira összeszűkül, hogy a folyó három nagy kanyarjával alig bírja magát átörtni a Sztrecsényi-szoroson.

A Vágnak ettől a különösen éles, szirtfogakkal telítüzdelte kanyarjától rettegtek annak idején a tutajosok, mert a folyó közepén kiálló Dühös-szikla és a Margita nevű kőszirt sok hajótörést okozott. Mára ezeket a sziklákat eltávolították. Ebben a festői környezetben a Vág két partján, egymással szinte szomszédosan két várrom emelkedik: Óvár (Stary Hrad) és Sztrecsény (Strecno).

Sztrecsény a Vág vidékének legfestőibb vára, szinte a tájba tervezett műalkotás. Mint kilátóhely is páratlan a Vág völgyében. A váron ottlétünkkor jelentős munkával felújítási munkálatokat végeztek, ami kedvezően befolyásolta a vár küllemét, és a korhűségi követelményeknek is eleget tett. Az erődítmény egy Vág-parti valószínűtlenül meredek, hatalmas sziklára épült, amely függőlegesen szakad a folyóba. Feltehetőleg a XIII. században épült. Az 1321-ben bekövetkezett haláláig itt is Csák Máté volt az úr, ezt követően királyi vár,

miközben egy ideig az ifjabb Stibor birtoka volt. A török időkben jelentősebb katonai szerepet nem játszott. 1698-ban Lipót császár parancsára felrobbantották.

Innen tovább indultunk a közeli Zsolnára (Zilina), mely 1312-ben kapott városi kiváltságot Károly Róberttől. A város ma elhanyagolt külsejű ipari centrum, a középkori ódon városrész is jórészt elpusztult. Zsolnáról átmentünk a Vág északi partjára, majd a túlparti hídfőnél elértük Budatin (Budatin) községet. Itt áll Budatin híres vára, amely egykor a Vág-völgy stratégiai fontosságú erődítménye volt évszázadokon keresztül. Legjellegzetesebb, távolról is szembetűnő része a szabálytalan alaprajzú, nagyjából hengeres, fehérre meszelt lakótorony. A hajdani hatalmas vízvárból ma már csak a palotaszárny maradt meg, ebben ma a Vág-völgyi Múzeum működik, amely – mondanom sem kell – zárva volt.

Zsolnáról a Vág-völgyi vasúton indultunk tovább Trencsén (Trencin) városa felé. Utunk során a Vágot szegélyező, minduntalan előbukkanó várromokban gyönyörködtünk, és csodáltuk a pompás tájat. A folyó szűk völgye dél felé kitágul, Trencsén is egy ilyen tágabb medencében terül el. Ebben a katlanban a folyót egyik oldaláról egy igen meredek sziklás hegy határolja. Ezen áll Csák Máté, a hajdani nagy oligarcha híres vára, amely a folyó fölött 260 méter magasan emelkedik. A vár nagy területű, négy védelmi zóna figyelhető meg benne. Amikor ott voltunk, erőteljes restauráló munkálatok folytak benne, a restaurálókat dicsérendő, igen jó állapotban van.

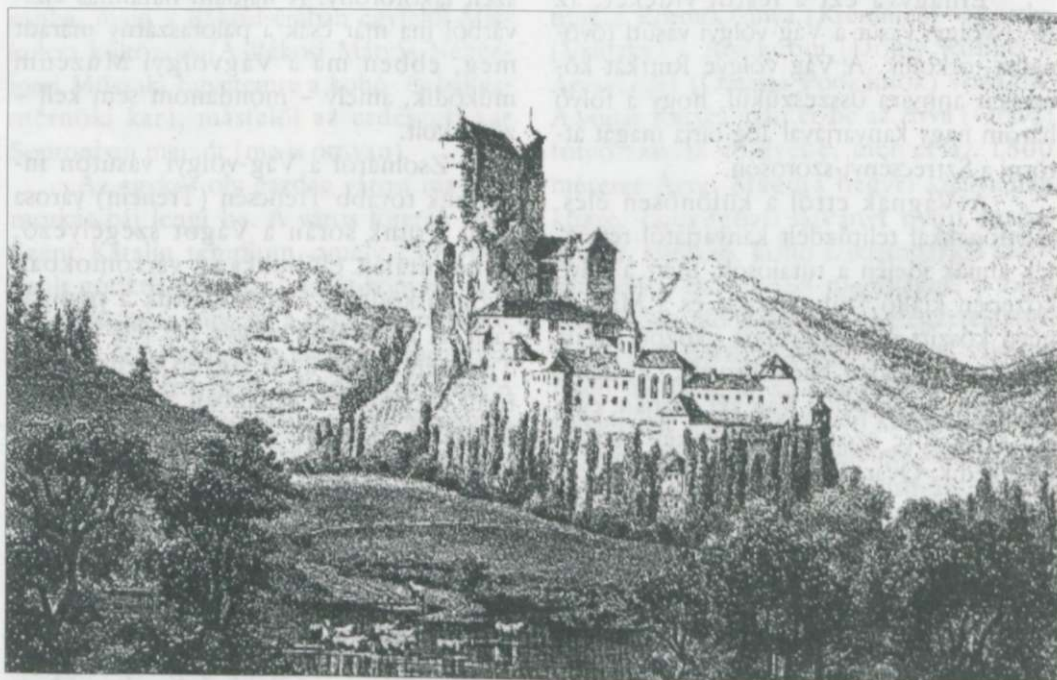
Ez a vár már a XI. században állott, mint a róla elnevezett Trencsén vármegye központja. (Anonymus is említi.) A XIV. század elején vált igazán híressé, ekkor a legnagyobb hatalmú tartományúr, Csák Máté székhelye volt, aki innen kormányozta „birodalmát”. Károly Róbertnek is

csak az oligarcha halála után sikerült elfoglalnia, ekkor lett királyi vár. Utána Hunyadi János kapta meg, királyi adományként, tőle Mátyás királyra szállt. A Szapolyaiak Mátyástól zálogba kapták, de II. Ulászlótól végleges adománylevelet csikarnak ki. A török időkben az erősség katonai jelentősége csökkent, mivel távol volt a török hadszíntértől, másrészt kissé kiesett a Bécs elleni magyar támadási főirányból. II. Rákóczi Ferenc sikertelenül ostromolta évenként, sőt, az ostrom a trencsényi csatavesztéssel zárult 1708-ban. 1782-ben elhagyták, mivel fenntartása sokba került. A vármegye főispánja, gróf Illésházy János elhatározta, hogy az ősi várat újra régi

pompájában állítja helyre, azonban 1790. június 11-én tűz ütött ki a városban, ami átterjedt a várra is, amely órák alatt kiégett. Mai formáját – amely az 1560-as állapota – restaurálás során nyerte el. A vár legimpozánsabb része a 30 méter magas lakótorny, ahonnan pompás kilátás nyílik a Vág völgyére.

Írásom célja, hogy kedvet csináljak az olvasóknak – azoknak, akik még nem jártak ezeken a vidékeken – a Felvidék tájainak és történeti emlékeinek megismerésére, mert a teljes magyar kárpát-medencei múltat és kultúrkört így közelebbről lehet szemlélni.

Wernsdörfer László

Árva vára